

PODPULKOWNIK JÓZEF KONSTANTY OLSZYNA-WILCZYŃSKI W KAMPANII ŁOTEWSKIEJ (GRUDZIEŃ 1919 – LUTY 1920 ROKU)¹

Waldemar JASKULSKI*

* Centrum Szkolenia Artylerii i Uzbrojenia
e-mail: waldekjaskulski@o2.pl

Artykuł wpłynął do redakcji 02.11.2011 r. Zweryfikowaną i poprawioną wersję po recenzjach i korekcie otrzymano w lutym 2012 r.

W prezentowanym materiale przedstawiono postać ppłk. Józefa Olszyny-Wilczyńskiego w kampanii polsko – lotewskiej, przeprowadzonej zimą 1920 r. Wówczas oficer ten sprawował dowództwo 3 Brygady Piechoty Legionów i jednocześnie, w zastępstwie, 1 Brygady Piechoty Legionów w 1 Dywizji Piechoty Legionów gen. Edwarda Rydza-Śmigłego.

Ppłk Olszyna-Wilczyński w kampanii tej dowodził Grupą Przełomową, która wykonała główne uderzenie. W dniu 3 stycznia zdobył Dyneburg. Na początku drugiej dekady stycznia gen. Rydz-Śmigły oddał pod jego rozkazy lotewską Grupę ppłk. J. Purińskiego.

Za kampanię polsko – lotewską, przeprowadzoną w bardzo trudnych warunkach, otrzymał dobre oceny od dowódcy dywizji, gen. Rydza-Śmigłego i dowódcy Frontu Litewsko – Białoruskiego gen. Stanisława Szeptyckiego. Za opanowanie Dyneburga na wniosek płk Stefana Dęba-Biernackiego został odznaczony po raz drugi Krzyżem Walecznych. Na początku lutego 1926 r. prezydent Rzeczypospolitej Polskiej zezwolił mu na przyjęcie i noszenie lotewskiego krzyża Lacplexis (Pogromca Niedźwiedzia) III kl.

Działania na Łotwie były pierwszą operacją, w której wziął udział ppłk Olszyna-Wilczyński po przyjęciu do Wojska Polskiego. Dał się w nich poznać jako dobry dowódca i organizator. Jego walory dowódcze zostały docenione przez przełożonych i wykorzystane w dalszej walce przeciwko armii bolszewickiej Rosji m.in. w operacji kijowskiej (kwiecień – maj 1920 r.).

Słowa kluczowe: Olszyna-Wilczyński Józef, wojna polsko – rosyjska 1919-1920, Dyneburg, operacja „Zima” 1920, Łotwa

¹ W literaturze przedmiotu działania te określane są także mianem operacji Zima. Vide A. J. Borkiewicz, *Dzieje 1-go Pułku Piechoty Legionów (lata wojny polsko – rosyjskiej 1918–1920)*, Warszawa 1929, s. 347, 355, 468, 472; C. Leżeński, *Kwatera 139. Opowieści o marszałku Rydzu-Śmigłym*, t. 1, Lublin 1989, s. 131; L. Wyszczelski, *Wojsko Polskie w latach 1918-1921*, Warszawa 2006, s. 325; Idem, *Wojna polsko – rosyjska 1919-1920*, t. 1, Warszawa 2010, s. 209, 246. Zdaniem piszącego te słowa, kryptonim ten nadano operacji, jako że była prowadzona w trudnych warunkach klimatycznych, dopiero po jej zakończeniu. Sąd ten oparto na fakcie, iż w wykorzystanych dokumentach wytworzonych m.in. przez Sztab Generalny Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, Grupę gen. ppor. Rydza-Śmigłego oraz sztab ppłk Olszyny-Wilczyńskiego kryptonimu tego nie używano.

WSTĘP

Z datą 16 grudnia 1919 r. dowódca 1 Dywizji Piechoty Legionów² i jednocześnie Grupy swojego imienia gen. ppor. Edward Rydz-Śmigły³ zatwierdził *Plan operacji na Dźwińsk⁴ i w celu – zajęcia kolei Dźwińsk – Balbinowo⁵*. W dokumencie tym podano

² Ta wielka jednostka piechoty, sięgająca swoim rodowodem I Brygady Legionów Polskich, składała się m.in. z 1 Brygady Piechoty Legionów (1 i 5 Pułki Piechoty Legionów), 3 Brygad Piechoty Legionów (6 Pułk Piechoty Legionów), 1 Brygady Artylerii Legionów (1 Pułk Artylerii Polowej Legionów, dywizjon 1 Pułku Artylerii Ciężkiej Legionów), 1 Kompanii Saperów oraz 1 Szwadronu I Dywizjonu 1 Pułku Strzelców Konnych. Na uwagę zasługuje fakt, że w omawianym okresie dywizja ta, jako jedyna wówczas w Wojsku Polskim, składała się z trzech pułków piechoty, nie zaś z etatowych czterech. Centralne Archiwum Wojskowe (dalej CAW), 1 Dywizja Piechoty, I. 313.1.1, Rozkaz L 30 Dowództwa 2 Dywizji Legionów z 17.05.1919 r. Jeszcze w drugiej połowie grudnia 1919 r. i wiosną 1920 r. w dokumentach wytworzonych przez Sztab Generalny Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego w składzie 3 Brygady Piechoty Legionów, wraz z 6 Pułkiem Piechoty Legionów figurował 32 Pułk Piechoty z tymczasowym dowódcą ppłk. Władysławem Tarwidem. Vide CAW, Ministerstwo Spraw Wojskowych (dalej MSWojsk.), Oddział V Sztabu, I. 300.11.34, Pismo NDWP SG Nr 4892/V. pf z 20.12.1919 r.; CAW, MSWojsk., Oddział V Sztabu, I. 300.11.36, Pismo NDWP Szt. Gen. Nr 4893/V z 19 III 1920 r.; CAW, Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego (dalej NDWP), Oddział V, I. 301.11.45, Pismo NDWP SG Nr 4892/V. pf z 20.12.1919 r. J. Majchrzakówna, *Dowództwa dywizji piechoty*, w: *Spis władz wojskowych 1918-1920*, Warszawa 1936, s. 13; M. Wrzosek, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1920*, Warszawa 1992, s. 109, 110; J. Izdebski, *Dzieje 9 Dywizji Piechoty 1918-1939*, Warszawa 2000, s. 30 i nn; W. Jarno, *Okręg Generalny Wojska Polskiego Nr III Kielce w latach 1918-1921*, Łódź 2003, s. 98 i następne; Ibidem, *1 Dywizja Strzelców Armii generała Hallera w latach 1918-1919*, Łódź 2006, s. 150 i następne; G. Leszczyński, *18. Pułk Artylerii Lekkiej*, Pruszków 2006, s. 30; Z. Jagiełło, *Piechota Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 2007, s. 28. Gwoli wyjaśnienia dodam, że 32 Pułk Piechoty znad Słuczy w połowie września 1919 r. odszedł do Zambrowa, a w październiku tego roku przetransportowany został do Warszawy. W końcu stycznia 1920 r. odszedł w rejon Wilna, gdzie wszedł w skład 2 Dywizji Litewsko – Białoruskiej. Natomiast w marcu 1920 r. przemaszerał na Polesie i wszedł w skład 9 Dywizji Piechoty. W dniu 21 grudnia 1919 r. baon tego pułku wraz z ppłk. Tarwidem wziął udział w przeglądzie Oddziału Murmańskiego na Placu Saskim, którego dokonał Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. Vide CAW, NDWP, Oddział V, I. 301.11.45, Dodatek do Rozkazu Komendy Miasta Nr 352 z 19.12.1919 r.; S. Horasymow, *Zarys historii wojennej 32-go Pułku Piechoty*, Warszawa 1928, s. 13-14; *Księga chwały piechoty*, Warszawa 1992, s. nlb; J. Odziemkowski, *Wojsko Polskie 1918-1920. Organizacja i struktura*, Warszawa 2001, s. 83-84. Tu w składzie 2 Brygady Piechoty Legionów 1 Dywizji Piechoty Legionów, jako drugi pułk wykazano 41 Pułk Piechoty.

³ Dekretem z 9.10.1919 r. Naczelnny Wódz powierzył temu generałowi dowództwo grupy na Froncie Litewsko – Białoruskim, jednocześnie pozostawiając go na dotychczas zajmowanym stanowisku. Dz. Rozkazów MSWojsk. Nr 91 z 2.10.1919 r., s. 2215. W takiej formie zapisywano wtenczas nazwisko tego generała. Vide też Archiwum Akt Nowych, Instytucje wojskowe, 296/I – 45, Pismo NDWP Sztab Generalny Oddział I, Nr 1940/I z 7 III 1920 r., s. 2; T. Grzegorzczak, *6. Armia Wojska Polskiego w 1920 r.*, Toruń 2009, s. 425; P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 1994, s. 63.

⁴ W Polsce nazywany Dźwińskiem, na Łotwie zaś Daugavpils. T. Gąsowski, J. Ronikier, Z. Zblewski, *Bitwy polskie. Leksykon*, Warszawa 1999, s. 42; A. Rostworowski, *Ziemia, której już nie zobaczysz. Wspomnienia kresowe*, Warszawa 2001, s. 277; E. Jekabsons, *Granica łotewsko – polska 1919-1939*, Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska, t. 15, Białystok 2002, s. 85.

⁵ A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 349. Autor podał, że 11.12.1919 r. generał wprowadził pogotowie marszowe dla dywizji; M. Jabłonowski, P. Stawecki, *Następca Komendanta. Edward Śmigły-Rydz. Materiały do biografii*, Pułtusk 1998, s. 56. Tu wykazano dzień 21.12.1919 r.; T. Paluszyński, *Walka o niepodległość Łotwy 1914-1921*, Warszawa 1999, s. 319. Autor podał 14.12.1920 r.; E. Jekabsons, *Edward Rydz-Śmigły we współpracy z Armią Łotewską*, w: *Marszałek Edward Rydz-Śmigły w 60. rocznicę śmierci*,

fazy operacji, miejsca i przebieg koncentracji oraz zadania grup i oddziałów⁶. Celem były zbrojne działania wojsk polsko – łotewskich⁷ w Łatgalii (dawne Inflanty Polskie)⁸ skierowane przeciwko Rosji Radzieckiej okupującej część Łotwy⁹.

W połowie grudnia ppłk Józef Olszyna-Wilczyński¹⁰ wydał dyspozycje do zlurowania III Baonu 1 Pułku Piechoty Legionów, osłaniającego polsko – litewską linię demarkacyjną¹¹. Wówczas oficer ten stał na czele 3 Brygady Piechoty Legionów¹²

pod red. K. Filipow, U. Kraśnicka, Białystok 2003, s. 26. Autor wykazał 22.12.1919 r. jako czas wprowadzenia gotowości bojowej.

⁶ CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Plan operacji na Dźwińsk i w celu – zajęcia kolei Dźwińsk – Balbinowo z 16.12.1919 r.

⁷ Zgodnie z umową gen. ppor. E. Rydz-Śmigły objął dowództwo nad 40 tys. żołnierzy w tym 10 tys. Łotyszy. M. Jabłonowski, P. Stawecki, op. cit., s. 247-248; Ē. Jēkabsons, *Edward Rydz-Śmigły...*, s. 26.

⁸ Łatgalia wraz z krainami Vidzemą i Kurzemą tworzą Łotwę. Vide R. Miseviča, *Latgalia – obca wśród swoich w: Lotwa wczoraj – dziś – jutro. Materiały pokonferencyjne*, pod red. T. Paluszyński, T. Novickas, L. Marcinkowska, Poznań 2003, s. 107.

⁹ Nad projektem polsko – łotewskiej konwencji wojskowej pracę rozpoczęto we wrześniu 1919 r. Strona polska proponowała rozpoczęcie działań z początkiem grudnia 1919 r. Jednym z czynników przeciągania podpisania konwencji przez Łotyszy była ich walka w Kurlandii z wojskami niemieckimi Ochotniczej Zachodniej Armii gen. Pawła Bermondta-Awałoffa oraz nieoficjalnie prowadzone negocjacje pokojowe z bolszewikami. Fiasko negocjacji w pierwszej dekadzie grudnia 1919 r. przyspieszyło zbliżenie Polski i Łotwy. Vide *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko – radzieckich*, t. II, *listopad 1918 – kwiecień 1920*, Warszawa 1961, s. 438. 1919 listopad 13, Warszawa. – Rozkaz zastępcy szefa Sztabu Generalnego do dowództwa frontu litewsko – białoruskiego w sprawie operacji ofensywnej przeciw Armii Czerwonej w rejonie Dźwińska celem uzyskania bezpośredniego połączenia z Łotyszami; Także, *Rok 1920. Wojna polsko – radziecka we wspomnieniach i innych dokumentach*, oprac. J. Borkowski, Warszawa 1990, s. 86-87; *Dokumenty i materiały...*, t. II, s. 463-464. 1919 grudzień 3, Rewel. – raport kierownika polskiej misji dyplomatycznej na Łotwie i w Estonii B. Bauffała do ministra spraw zagranicznych I. Paderewskiego o pertraktacjach polskiej misji wojskowej w Rydze w sprawie zawarcia konwencji wojskowej dla wspólnej akcji przeciw Armii Czerwonej; Ibidem, s. 496-498. 1919 grudzień 19, Ryga. – Pismo oficera łącznikowego naczelnego Dowództwa WP w Rydze kpt. A. Myszkowskiego do III Oddziału Naczelnego Dowództwa WP w sprawie stanu przygotowań ofensywy polsko – łotewskiej przeciw Armii Czerwonej; P. Okulewicz, *Koncepcja „międzymorza” w myśli i praktyce politycznej obozu Józefa Piłsudskiego w latach 1918-1926*, Poznań 2001, s. 115; P. Łossowski, *Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko – litewskie 1883-1939*, Warszawa 1985, s. 129; H. Mierzwiński, *Wojna polsko – sowiecka 1919-1920*, [w:] *Rok 1920 na Podlasiu*, Biała Podlaska 1991, s. 30; J. Albin, *Polski ruch narodowy na Łotwie w latach 1919-1940*, Wrocław 1993, s. 51; M. Pruszyński, *Dramat Piłsudskiego. Wojna 1920*, Warszawa 1994, s. 62; T. Paluszyński, *Walka o...*, s. 316-317. Ē. Jēkabsons, *Zaangażowanie państwowo – polityczne szlachty polskiej z Łatgalii (dawnych Inflant Polskich) w pierwszej ćwierci XX wieku*, [w:] *Przegląd Wschodni*, t. V, z. 2, Warszawa 1997, s. 515.

¹⁰ Ē. Jēkabsons, *Edward Rydz-Śmigły...*, s. 27. Autor błędnie podał J. Olszynę-Wilczyńskiego w stopniu płk, na który awansował w maju 1920 r.

¹¹ A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 349. Zmiennikiem był baon z 10 Dywizji Piechoty wchodzącej w skład Grupy Operacyjnej gen. ppor. Gustawa Zygałowicza.

¹² Dekretem z 7.07.1919 r. Naczelny Wódz zatwierdził J. Olszynę-Wilczyńskiego w stopniu ppłk. Na mocy tego dekretu z dniem 5.06.1919 r. Podpułkownik został przydzielony do 1 Dywizji Piechoty Legionów i jednocześnie mianowany dowódcą 3 Brygady Piechoty Legionów. Dz. Rozkazów Wojskowych No 79 z 22.07.1919 r., s. 1805, s. 1810-1811; CAW, 1 Dywizja Piechoty Legionów, I. 313.1.1, Rozkaz L. 91. Dowództwa 1 Dywizji Legionów z 1 VIII 1919 r.; CAW, Akta Personalne Wilczyńskiego-Olszyny Józefa (dalej AP. Wilczyńskiego-Olszyny J.), 994+3521+3791, Karta Ewidencyjna z 19.12.1919 r.; P. Stawecki, *Słownik biograficzny...*, s. 349; H. P. Kosk, *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. II, *M – Ż*, Pruszków 2001, s. 249; W. Kozłowski, *General Józef*

i jednocześnie dowodził w zastępstwie 1 Brygadą Piechoty Legionów¹³. Tak więc pod rozkazami Podpułkownika znalazła się całość piechoty dywizji (trzy pułki). Wydaje się, że wówczas w żadnej dywizji piechoty podobny fakt nie miał miejsca¹⁴.

Kolejny rozkaz do wspomnianej operacji gen. Rydz-Śmigły wydał 21 grudnia 1919 r. Po scharakteryzowaniu sytuacji nieprzyjaciela, Armii Łotewskiej oraz stosunku Litwy do Inflant, w rozkazie podano m.in. zamiar Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (NDWP), pozycje wyjściowe do ataku oraz zadania dla artylerii, służby łączności i lotnictwa¹⁵.

1. PRZEGRUPOWANIE

Po uroczystej wigilii, w drugi dzień świąt, zgodnie z rozkazem dowódcy brygady L. 231/7 z 23 grudnia, pułki wyruszyły do miejsca koncentracji dywizji, w rejon Weśółowo – Jakubowo (północny brzeg jeziora Dryświaty). Niskie temperatury (-20°C) oraz zaspasy ze świeżego i lepkiego śniegu powodowały, że marsze były bardzo uciążli-

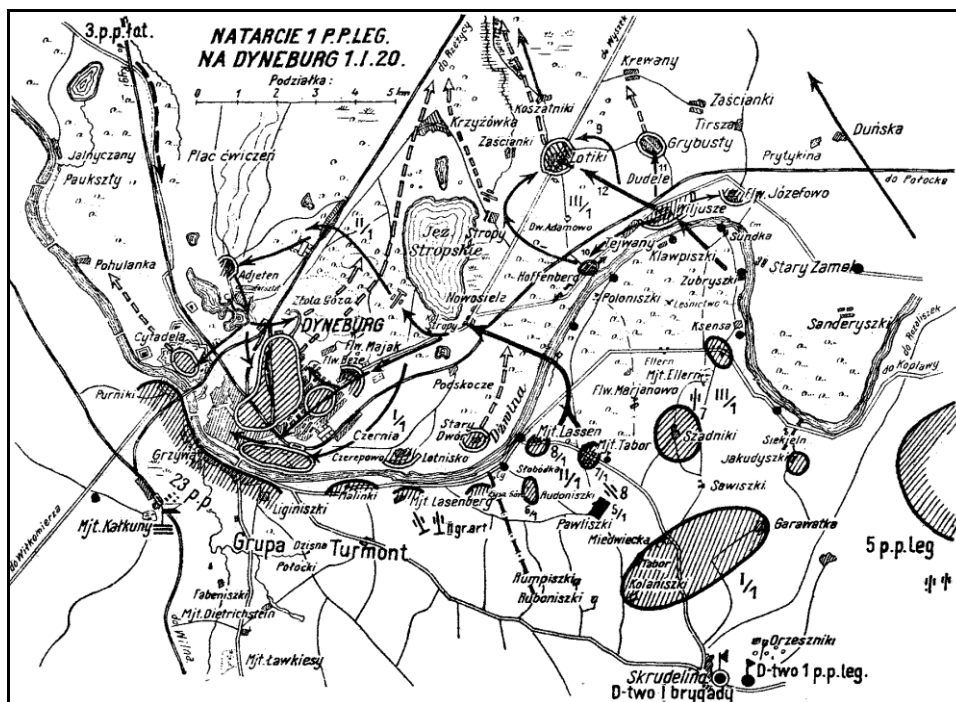
Konstanty Olszyna-Wilczyński, dowódca Łódzkiej 10 Dywizji Piechoty w latach 1927-1935. Zarys biografii, Rocznik Łódzki, t. XLI, Łódź 1994, s. 116. Tu błędnie, że od 21.06.1919 r. Olszyna-Wilczyński dowodził III Brygadą Piechoty (4 i 24 Pułki Piechoty) 2 Dywizji Piechoty Legionów; W. K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny*, t. III, Warszawa 2006, s. 243. Autor błędnie podał, że 21.06.1919 r. został dowódcą III Brygady Piechoty Legionów.

¹³ Stanowisko to tymczasowo objął po ppłk Michale Karasiewicz-Tokarzewskim, który jesienią 1919 r. opuścił front. *Historia 6 Pułku Piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego*, t. I (*Tradycja*), Warszawa 1939, s. 271; D. Bargielowski, *Po trzykroć pierwszy. Michał Tokarzewski-Karaszewicz. Generał broni, teozof, wolnomularz, kapłan Kościoła liberalnokatolickiego*, t. 1, Warszawa 2000, s. 459. Wówczas ppłk Olszyna-Wilczyński jako dowódca 1 Brygady Piechoty Legionów podpisywał dokumenty z dopiskiem wz. – w zastępstwie. Vide CAW, Akta Personalne Biernackiego-Dęba Stefana, 4223+4998+7302, KARTA EWIDENCYJNA wypełniona w Nowo Świącianach 19.11.1919 r.; CAW, Akta Personalne Kruszewskiego Jana, 4211+1063+23600 +20940+OOP+KN, Opinia z 2302.1920 r.; CAW, Akta Personalne Monda Bernarda (dalej AP. Monda B.), 394, Opinia z 10.12.1919 r.; *Czy wiesz kto to jest?*, pod red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 800. Tu podano, że dowodził 1, a później 3 Brygadą Piechoty Legionów; Także, Z. Mierzwiński, *Generałowie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1990, s. 197; M. Krwawicz, *Olszyna-Wilczyński Józef Konstanty (1890-1939)*, Polski Słownik Biograficzny, t. XXIV, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1979, s. 52. Tu błędnie, że od 09.1919 r. był dowódcą 1 Brygady Piechoty Legionów; Także, T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *Generałowie Polski Niepodległej*, Warszawa 1991, s. 139; W. Kozłowski, op. cit., s. 116; W. K. Cygan, *Oficerowie Legionów...*, t. III, s. 243. Warto dodać, że następnym dowódcą tej brygady został ppłk Stefan Dąb-Biernacki, mianowany na to stanowisko dekretem Naczelnego Wodza z 25.02.1920 r. Dz. Personalny MSWojsk., Nr 8 z 6.03.1920 r., s. 154.

¹⁴ Przykładowo 2 Brygadą Piechoty Legionów 2 Dywizji Piechoty Legionów dowodził płk Michał Żymierski, 6 Brygadą Piechoty Legionów 3 Dywizji Piechoty Legionów płk Franciszek Paulik, 7 Brygadą Piechoty 4 Dywizji Piechoty płk Adolf Jastrzębski, 10 Brygadą Piechoty 5 Dywizji Piechoty płk Paweł Szymczuk (Szymański), 11 Brygadą Piechoty 6 Dywizji Piechoty płk Ignacy Pick, 14 Brygadą Piechoty 7 Dywizji Piechoty płk Eugeniusz Pogorzelski, 16 Brygadą Piechoty 8 Dywizji Piechoty płk Fabian Korbordo, 18 Brygadą Piechoty 9 Dywizji Piechoty płk Stanisław Springwald, 20 Brygadą Piechoty 10 Dywizji Piechoty płk Stanisław Małachowski, 21 Brygadą Piechoty 11 Dywizji Piechoty płk Mikołaj Osikowski, 24 Brygadą Piechoty 12 Dywizji Piechoty płk Karol Budkiewicz, 26 Brygadą Piechoty 13 Dywizji Piechoty płk Edward Doroszewicz, 27 Brygady Piechoty Wielkopolskiej 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej gen. ppor. Michał Milewski, jedną z brygad piechoty 15 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej płk Stanisław Wrzaliński, 34 Brygada Piechoty 17 Dywizji piechoty gen. ppor. Adolf Kuczewski, 1 Brygadą Strzelców 2 Dywizji Litewsko – Białoruskiej płk Władysław Bejnar.

¹⁵ CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 9 Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 25505/III z 21.12.1919 r.

pę Przełomową²⁰ pod jego dowództwem²¹. Natomiast dowództwo 3 Brygady Piechoty Legionów, 6 Pułk Piechoty Legionów, trzy baterie 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów i 1 Szwadron I Dywizjonu 1 Pułku Strzelców Konnych²², jako rezerwę Grupy Przełomowej pod rozkazami mjr. Bolesława Popowicza, Brygadier skierował w rejon m. Turmont – Fabjanowo. Jednocześnie, w celu osiągnięcia ugrupowania do natarcia, ppłk Olszyna-Wilczyński nakazał luzowanie 7 Pułku Piechoty Legionów 5 Brygady Piechoty Legionów 3 Dywizji Piechoty Legionów przez 1 Pułk Piechoty Legionów. Zadanie to zrealizowano w dniu 31 grudnia 1919 r.²³ Tym samym, przegrupowanie wojsk zostało zakończone²⁴.

Rys. 2. Rozmieszczenie oddziałów 1 Dywizji Piechoty Legionów pod Dyneburgiem w dniu 1.01.1920 r.

Źródło: A. J. Borkiewicz, *op. cit.*, s. 369

2. PRZYGOTOWANIA DO ATAKU

W dniu 30 grudnia 1919 r. zawarto umowę między NDWP a Naczelnym Dowództwem Wojsk Łotewskich, co do wspólnego uderzenia na Rosjan. Termin rozpoczęcia natarcia wyznaczono na dzień 3 stycznia 1920 r.²⁵

²⁰ Nazwa ta figuruje w dokumentach i literaturze. R. Lewicki, *op. cit.*, s. 26; J. Odziemkowski, *1. Dywizja Piechoty Legionów*, [w:] *1 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1998, s. 54.

²¹ Polska Zbrojna, nr 3/1935, s. 1, 2.

²² A. Smoliński, *Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12 X 1918 r. do 25 IV 1920 r.*, Toruń 2000, s. 282.

²³ A. J. Borkiewicz, *op. cit.*, s. 357.

²⁴ *Encyklopedia wojskowa*, pod red. O. Laskowski, t. II, Warszawa 1931, s. 410-411.

²⁵ *Dokumenty i materiały...*, t. II, s. 521-522. 1919 grudzień 30, Ryga. – Umowa zawarta między naczelnym Dowództwem WP a Naczelnym Dowództwem Wojsk Łotewskich w sprawie wspólnej zaczepnej

W nocy z 1 na 2 stycznia 1920 r. Pociąg Pancerny nr 24 Śmigły²⁶ z dowódcą 1 Dywizji Piechoty Legionów wjechał na stację w Lisickach. 2 stycznia w wagonie, gen. Rydz-Śmigły przeprowadził ostatnią odprawę przed rozpoczęciem ataku. Obecni na niej byli: dowódca 3 Dywizji Piechoty Legionów płk Leon Berbecki, dowódca Grupy Przełomowej ppłk Józef Olszyna-Wilczyński oraz dowódca 1 Brygady Artylerii Legionów płk Juliusz Rómmel²⁷.

Kwaterujący w Skrudelinie ppłk Olszyna-Wilczyński, po otrzymaniu wytycznych wydał rozkaz L. 239/12 Z.:

Oddziały własne skoncentrowane i podciągnięte na samą linię, gotowe do przejścia Dźwiny.

Zamiar własny zdobycie i zajęcie Dyneburga, utworzenie wspólnego polsko – łotewskiego frontu przeciwrosyjskiego, utrzymanie polsko – łotewskiego kordonu wzdłuż Dźwiny frontem do Litwy (...)

II bataljon (1 Pułku Piechoty Legionów – przyp. W. J.) ruszy ze stanowisk wyjściowych o godzinie 5 m. 30 (dnia 3 stycznia) i przeszedłszy Dźwinę w okolicy majątku Lassen, atakuje przez Podskoczce w kierunku na północny wylot przedmościa Forsztat, przecina tor kolejowy Dyneburg – Połock, szosę i tor Dyneburg – Rzeżąca, okrąża miasto od strony północno – wschodniej, przechodzi Forsztat i atakuje cytadelę od północy, okrążywszy ją od północnego zachodu.

Po zdobyciu cytadeli szuka połączenia wzdłuż drogi kolejowej Dyneburg – Ryga i wzdłuż Dźwiny na północ – z kolumną łotewską, operującą z Kazimieryszek w kierunku cytadeli; tworzy szybko kordon graniczny wzdłuż Dźwiny frontem do Litwinów, opierając swe lewe skrzydło o most kolejowy a prawe o Łotyszów.

I bataljon przechodzi Dźwinę o godz. 5 m. 50 wraz z 9-ą baterią 1-go p.a.p.leg. odcina Dyneburg między Dźwiną torem kolejowym Dyneburg – Rzeżąca na wysokości Frosztatu i zacieśnia pierścień, posuwając się ku miastu. Po okrążeniu Dyneburga jedna kompania tego batalionu atakuje wzgórze położone na północny wschód od dworca rygo – orłowskiego²⁸ i ma za zadanie:

1) zająć wzgórze i dworzec południowy,

akcji przeciw Armii Czerwonej; A. Czubiński, *Walka Józefa Piłsudskiego o nowy kształt polityczny Europy Środkowo – Wschodniej w latach 1918-1921*, Toruń 2002, s. 188.

²⁶ A. J. Ostrówka, *Pociągi pancerne Wojska Polskiego 1918-1939*, Toruń 2004, s. 123-124.

²⁷ M. Bielski, *Generalowie Odrodzonej Rzeczypospolitej*, t. II, Toruń 1996, s. 201; Ē. Jēkabsons, *Edward Rydz-Śmigły...*, s. 27. Autor błędnie podał L. Berbeckiego w stopniu gen. W stopniu gen. ppor. Naczelnny Wódz zatwierdził Berbeckiego dekretem z 1.05.1920 r. ze starszeństwem z 1.04.1920 r. Dz. Personalny MSWojsk., Nr 18 z 15.05.1920 r., s. 354; W. K. Cygan, *Oficerowie Legionów...*, t. I, Warszawa, 2005, s. 62; [online]. [dostęp: 21.04.2008]. Dostępny w Internecie: www.tnn.pl/pamie.bhp. Po zakończeniu prac Komisji Weryfikacyjnej ostatecznie starszeństwo ustalono na 1.06.1919 r., co często mylnie jest traktowane jako data awansu. Vide A. Wojtaszak, *Generalicja Wojska Polskiego 1921-1926*, Szczecin 2005, s. 291.

²⁸ Był to Dworzec Południowy położony przy torze Dyneburg – Połock. Na północ od tego toru leżał Dworzec Petersburski, w centrum zaś Dworzec Ryski.

- 2) nawiązać łączność przez folwark Malutki z dowództwem II grupy artylerji, znajdującym się przy baterji artylerji ciężkiej. Ten bataljon przeznaczony jest na załogę Dyneburga. Idzie z nim mjr Dobrodzicki²⁹ z plutonem żandarmerji.

Bataljony I i II mają nie dopuścić do wkroczenia Litwinów do Dyneburga, a gdyby Litwini przeszli na północny brzeg Dźwiny – wezwać ich do opuszczenia miasta, wyznaczając termin do odmarszu, po tym terminie rozbroić lub odrzucić ich siłą na drugi brzeg Dźwiny.

III bataljon ruszy ze stanowisk wyjściowych o godzinie 5 m. 30 i, przeszedłszy Dźwinę w okolicy Wiljusze – Tajwany, przecina atakiem miejscowości Lotiki, Zieloną Puszcę, szosę Dyneburg – Rzeżąca i tory kolejowe, biegnące po jej bokach. Bataljon ten ma za zadanie:

- 1) osłonić skrzydła i tyły bataljonów, działających na Dyneburg
- 2) utworzyć front koło Zielonej Puszczy, celem osiągnięcia toru kolejowego, łączącego tory Dyneburg – Rzeżąca i Dyneburg – Połock, a następnie, po nawiązaniu łączności z 5-ym p.p.leg. w rejonie Tirsza – Prytykina – Duńska, posuwa się razem z atakiem 5-go p.p.leg. na Wyszki i stację Dubno. 7-a baterja p.a.p.leg., stojąca w rejonie Ellern, wspiera akcję III bataljonu³⁰.

Przed rozpoczęciem działań ppłk Olszyna-Wilczyński skonsultował się z dowódcą 1 Brygady Artylerii Legionów płk Rómmlem w celu ustalenia planu ognia przydzielonej mu artylerii. Było to niezbędne do uniknięcia ostrzału własnych wojsk. Ustalono również szereg znaków rozpoznawczych (m.in. wystrzał białych rac – po zajęciu miasta przez 1 Pułk Piechoty Legionów), na których zastosowanie zwracał uwagę gen. Rydz-Śmigły.

W przededniu rozpoczęcia operacji ugrupowanie, podległych ppłk. Olszynie-Wilczyńskiemu³¹ wojsk przedstawiało się następująco: prawe skrzydło, odcinek Tundale – Rozaliszki zajmował 5 Pułk Piechoty Legionów mjr. Dęba-Biernackiego, lewe zaś 1 Pułk Piechoty Legionów mjr. Władysława Dragata, wspierane ogniem czterech baterii 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów mjr. Kazimierza Schallyego. Przygotowaniem przepraw pod Lassen, Wiljuszami, Pundalami i Rozaliszkami miała zająć się 1 Kompa-

²⁹ Mjr Jerzy Kazimierz Dobrodzicki mianowany został komendantem Dyneburga. Vide T. Paluszyński, *Akcja polsko – łotewska w Łatgalii w styczniu 1920 roku*, [w:] „Wojskowy Przegląd Historyczny”, nr 3 – 4/1995, Warszawa 1995, s. 28. Zdaniem W. K. Cygana (*Oficerowie Legionów...*, t. I, s. 255) od 26.11.1919 r. do 12.06.1920 r. K. Dobrodzicki dowodził 5 Pułkiem Piechoty Legionów. Stanowisko to objął po ppłk (od 1.11.1919 r.) Dębie-Biernackim, który 1.11.1919 r. otrzymał dowództwo 1 Brygady Piechoty Legionów; Ibidem, s. 195. W świetle, wykorzystanych w tym opracowaniu materiałów, stwierdzenia te należy uznać za błędne. Vide CAW, AP. Monda B., 394, Pismo kpt. 5 pp Leg. Bernarda Monda z 21.12.1919 r. W dniu następnym dokument ten przedłożył dowództwu 1 Brygady Piechoty Legionów dowódca 5 Pułku Piechoty Legionów mjr Dąb-Biernacki. Vide też A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 421. Tu pod datą 17.01.1920 r. wykazano mjr. Dęba-Biernackiego jako dowódcę tego pułku; *Czy wiesz...*, s. 44.

³⁰ Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 363-364; CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 14 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 25909/III z 28.12.1919 r.; M. Fieldorf, L. Zachuta, *General „NIL” August Emil Fieldorf. Fakty, dokumenty, relacje*, Warszawa 1993, s. 15.

³¹ W. Chocianowicz, *Dzieje 1 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów Józefa Piłsudskiego*, Londyn 1967, s. 295. W działaniach na Łotwie Autor błędnie podał Olszynę-Wilczyńskiego w stopniu płk oraz Dragata w stopniu ppłk.

nia Saperów por. Emila Strumińskiego³². Miejsca te jako najdogodniejsze do przeprawy ppłk. Olszynie-Wilczyńskiemu wskazał kpt. Ludwik Hickiewicz ze sztabu Frontu Litewsko – Białoruskiego³³. Ponadto w dyspozycji ppłk. Olszynie-Wilczyńskiego znalazła się II Grupa Artylerii mjr. Kazimierza Schallyego. Grupę tę w sile dwóch baterii ciężkich rozmieszczono w Lassenbergu. Odwód Grupy Przełomowej stanowiły pododdziały mjr. Popowicza. Lewym sąsiadem (zachodnim) Grupy Przełomowej była Grupa Turmont płk. Tadeusza Borowskiego. Liczyła ona wtenczas dwa baony 23 Pułku Piechoty 5 Brygady Piechoty 3 Dywizji Piechoty Legionów, trzy baterie 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów, trzy baterie 1 Pułku Artylerii Ciężkiej Legionów, Pociąg Pancerny nr 24 Śmigły oraz Pluton Reflektorów. Zadaniem jej było zabezpieczenie polsko – litewskiej linii demarkacyjnej³⁴. Na prawym skrzydle (wschodnim), na wschód od Geitwiliszek, skoncentrowano Grupę ppłk. Karola Udałowskiego³⁵ z 3 Dywizji Piechoty Legionów³⁶.

Przeciwnikiem Grupy Przełomowej były I Brygada Strzelców 4 Dywizji Strzelców broniąca cytadeli oraz w samym mieście X Brygada Strzelców tej dywizji wspomaganą przez dwa pociągi pancerne³⁷. Jednostki te wchodziły w skład bolszewickiej 15 Armii, której siły z początkiem stycznia 1920 r. systematycznie wzrastały³⁸. Działo się tak za sprawą podpisanego 31 grudnia 1919 r. zawieszenia broni między bolszewic-

³² A. Rostworowski, op. cit., s. 258 i następne; W. K. Cygan, *Oficerowie Legionów...*, t. IV, Warszawa 2006, s. 340.

³³ A. Rostworowski, op. cit., s. 305, s. 332.

³⁴ Wobec przegrupowania wojsk polskich i litewskich, Litwini skoncentrowali oddziały w celu wcześniejszego zajęcia Dyneburga. W odpowiedzi Łotwa wysłała 24.12.1919 r. Litwie notę z żądaniem przerwania koncentracji. W odpowiedzi 3.01.1920 r. Litwini wysłali Łotyszom notę ze stwierdzeniem, że Dyneburg winien należeć do Litwy. Natomiast 5.01.1920 r. siłami trzech kompanii przeprowadzili się na północny brzeg Dźwiny, aby zmanifestować swój udział w zajęciu miasta. Pod naciskiem Polaków i Łotyszy kompanie litewskie wróciły na terytorium Litwy. P. Łossowski, *Łotwa nasz sąsiad. Stosunki polsko – litewskie w latach 1918-1939*, Warszawa 1990, s. 12; P. Łossowski, *Konflikt polsko – litewski 1918-1920*, Warszawa 1996, s. 93.

³⁵ Formalnie dowódca 7 Pułku Piechoty Legionów. F. Markiewicz, *Zarys historii wojennej 7-go Pułku Piechoty Legionów*, Warszawa 1928, s. 5, 16.

³⁶ CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Plan operacji na Dźwińsk L. 304/III z 16.12.1919 r.; CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 9 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 25505/III z 21.12.1919 r.; CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 16 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 26311/III z 29.12.1919 r.; Polska Zbrojna, nr 1, 1936, s. 1; A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 356; Kurier Wileński, nr 219, 1939, s. 3; G. Łukomski, *Walka Rzeczypospolitej o kresy północno – wschodnie 1918 – 1920. Polityka i działania militarne*, Poznań 1994, s. 98. Autor błędnie podał 2 Dywizję Piechoty Legionów w Ordre de Bataille Grupy gen. Rydza-Śmigłego. Dywizja ta w dniu 3.01.1920 r. wchodziła w skład Grupy gen. ppor. Lucjana Żeligowskiego i walczyła nad Berezyną w rejonie Borysowa. Vide L. Żeligowski, *Wojna w roku 1920. (Wspomnienia i rozważania)*, Warszawa 1930, s. 3; L. Mitkiewicz, *W Wojsku Polskim 1917-1921*, Londyn 1976, s. 166; T. Paluszyński, *Akcja polsko – litewska...*, s. 23; J. Margules, *Drugie dywizje w bojach o Polskę 1776-2000*, Warszawa 2003, s. 86; W. Jarno, *Strzelcy Kaniowscy 1919-1939*, Warszawa 2004, s. 66.

³⁷ T. Paluszyński, *Walka o...*, s. 321. Vide też CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 23 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 307/III z 3.01.1920 r.; *Encyklopedia wojskowa...*, t. II, s. 410; T. Paluszyński, *Akcja polsko – litewska...*, s. 24.

³⁸ Н. Какурин, В. Меликов, *Гржданская война в России: Война с белополяками*, Москва 2002, s. 22, 24.

ką Rosją i Estonią, co umożliwiło bolszewikom przerzucanie dywizji z frontu bolszewicko – estońskiego na front polsko – łotewsko – bolszewicki³⁹.

3. DZIAŁANIA ZBROJNE

Rankiem 3 stycznia oddziały Grupy Przełomowej rozpoczęły atak⁴⁰. Wówczas były to jedyne aktywne działania zbrojne na froncie polsko – bolszewickim⁴¹. Pułki przeszły po lodzie dwiema kolumnami i przełamały front bolszewicki. Lewa kolumna 1 Pułku Piechoty Legionów i 9 Bateria 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów odcięły Dyneburg od północy i wschodu, po czym utworzyły kordon frontem do Litwy. Prawa kolumna 5 Pułku Piechoty Legionów wraz z jedną baterią 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów opanowały w tym czasie rejon stacji Dubno i miasteczko Wyszki (Viški)⁴². We wczesnych godzinach popołudniowych 3 stycznia 1920 r. I Baon 1 Pułku Piechoty Legionów zajął północno – wschodnią część Dyneburga, zaś II Baon tego pułku obsadził cytadelę położoną na północny zachód od miasta⁴³.

Położenie Grupy Przełomowej wieczorem 3 stycznia było następujące: I i II Baon 1 Pułku Piechoty Legionów oraz jeden baon 6 Pułku Piechoty Legionów w Dyneburgu, III Baon 1 Pułku Piechoty Legionów w Nowej Zielonej Puszczy oraz 5 Pułku

³⁹ J. Lewandowski, *Historia Estonii*, Wrocław 2002, s. 181; C. Kinving, *Krucjata Churchilla. Brytyjska inwazja na Rosję 1918-1920*, Warszawa 2008, s. 336.

⁴⁰ K. Badziak, *W oczekiwaniu na przełom. Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego, listopad 1918 – czerwiec 1920*, Łódź 2004, s. 500.

⁴¹ G. Nowik, *Zanim złamano „Enigmę”... Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918-1920*, Warszawa 2004, s. 413, 461; L. Wyszczelski, *Główne aspekty działań militarnych w wojnie polsko – rosyjskiej 1919-1920*, [w:] *Wojna polsko – rosyjska 1919-1920 i jej międzynarodowe odniesienia z perspektywy 90 - lecia*, pod red. nauk. J. Ślipiec, T. Kośmider, Warszawa 2010, s. 53.

⁴² CAW, Wojskowe Biuro Historyczne (dalej WBH) I. 341.1.151, Akcja „Zima”, Rozdział III, s. nlb; W. Chocianowicz, op. cit., s. 296.

⁴³ Pierwsza wojna polska (1918-1920). Zbiór wojennych komunikatów prasowych Sztabu Generalnego (za czas od 26.11.1918 r. do 20.10.1920 r.), uzupełniony komunikatami Naczelnej Komendy W. P. we Lwowie (od 2.11.1918 r. do 23.11.1918 r.) i Dowództwa Głównego W. P. w Poznaniu (od 11.01.1919 r. do 14.09.1919 r.), zebrał i oprac. S. Pomarański, Warszawa 1920, s. 184; O Niepodległą i granice. Komunikaty Oddziału III Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego 1919-1921, oprac. M. Jabłonowski i A. Koseski, Warszawa – Pułtusk brak roku wydania (dalej brw), s. 407. Komunikat operacyjny Oddziału III NDWP z 4.01.1920 r.; Kalendarz żołnierski na rok 1922, Warszawa 1922, s. 67; A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 377; M. Jabłonowski, J. Jarski, *Kalendarium II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1990, s. 90; *Komunikaty Informacyjne o sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej*, Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego Sztab Generalny Oddział II 1919-1920, oprac. T. Paluszyński i R. Galuba, Poznań 2003, s. 24. Naczelne Dowództwo W.P. (Sztab Generalny) Oddział II Ew. Komunikat sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej Nr 4 z dnia 10. stycznia 1920. Tu jako datę zdobycia Dyneburga podano 5.01.1920 r.; Czas, nr 6, 1920, s. 3; J. Cynarski, *Łotwa współczesna*, Warszawa 1925, s. 65; [w:] „Polska Zbrojna”, nr 1/1935, s. 2; „Polska Zbrojna”, nr 2/1935, s. 2; „Polska Zbrojna”, nr 4/1935, s. 4; W. Broniewski, *Pamiętnik 1918-1922*, Warszawa 1984, s. 156-157; A. Suchcitz, *Generałowie wojny polsko – sowieckiej 1919-1920. Mały słownik biograficzny*, Białystok 1993, s. 7, 80; G. Łukomski, *Walka Rzeczypospolitej...*, s. 98-99; M. Jabłonowski, P. Stawecki, op., cit., s. 56; Ē. Jēkabsons, *Edward Rydz-Śmigły...*, s. 27; J. Lewandowski, *Józef Piłsudski a polsko – łotewsko – estońska współpraca wojskowa w latach 1919-1920*, [w:] *Żar niepodległości. Międzynarodowe aspekty życia i działalności Józefa Piłsudskiego*, pod red. L. Maliszewski, Lublin 2004, s. 110-111; J. A. Golcon, *W obronie Europy. Wojna z bolszewicką Rosją w 1920 roku*, Toruń 2006, s. 60. Autor podał 5.01.1920 r. jako dzień zdobycia Dyneburga; L. Wyszczelski, Edward Śmigły-Rydz (1886-1941), Wojsko i Wychowanie, Wybitni dowódcy. Sławni obywatele. Dodatek specjalny, Warszawa (brw), s. 90.

Piechoty Legionów w rejonie Mozuli. Niepokój ppłk. Olszyna-Wilczyńskiego wywołał brak informacji od III Baonu kpt. Langnera i mjr. Dęba-Biernackiego, którego pułk, według dowódcy Grupy Przełomowej, miał toczyć ciężkie walki pod Mozulami⁴⁴. W związku z tym, kwaterujący w Majaku, ppłk. Olszyna-Wilczyński zdecydował wysłać walczącym posiłki w sile I Baonu 6 Pułku Piechoty Legionów i 7 Baterii 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów wraz z wydanym wieczorem rozkazem L. 242/102 o treści:

1) *Dzięki chwalebnym wysiłkom 1-go p.p.Leg. (I i II bataljony) jakoteż 9-ej baterji 1-go p.a.p. – miasto i twierdza Dyneburg zostały dziś zdobyte.*

Część rozgromionych sił bolszewickich przebiła się z Dyneburga w kierunku na północ wzdłuż linii kolejowej Dyneburg – Rzeżąca.

Sytuacja III bataljonu 1-go p.p.Leg. i 5-go p.p.Leg. dowództwa 1-ej brygady piech. Leg. nieznana. Cofające się oddziały bolszewickie mogą zagrozić naszemu lewemu skrzydłu pod stacją Dubno – Wyszki.

2) *W tym celu zarządzam:*

a) *II bataljon 1-go p.p.Leg. obsadza cytadelę, dworzec petersburski i północno – wschodni odcinek Dyneburga, tworząc właściwą załogę Dyneburga.*

I bataljon 1-go p.p.Leg. ściąga się w rezerwę na północno – wschodni wylot miasta (na północ od obu cmentarzy) i wraz z 9/1 p.a.p. oczekuje na rozkazy brygady. I/6 p.p.Leg. z 7/1 p.a.p. rusza jeszcze dzisiaj szosą na Malinówkę – Wyszki i ma za zadanie dotrzeć do III/1 p. p. Leg., podać sytuację naszą przez III/1 p. p. Leg. 5-mu p. p. Leg. zebrać sytuację baonom III/1 p. p. Leg. i 5-go p. p. Leg., przesłać ją brygadzie przez przydzielonych strzelców konnych i wesprzeć III/1 p. p. Leg. w jego akcji.

b) *Zadaniem baonów III/1 p. p. Leg. i 5-go p. p. Leg. jest osiągnięcie nakazanej linii, jakoteż nawiązanie łączności z bałtycką landwerą według poprzednich rozkazów...*

d) *Dowództwo 5-go p. p. Leg. obejmuje pod swoim kierownictwem taktycznym: III/1 p. p. Leg., I/6 p. p. Leg., swoje trzy baony, 1 i 7/1 p. a. p.)⁴⁵.*

W działaniach pod Lotikami wyróżnił się podwładny mjr. Dragata – dowódca III Batalionu kpt. Władysław Langner⁴⁶. Za dokonane wówczas czyny, w lutym 1921 r. płk Dąb-Biernacki już jako dowódca 1 Dywizji Piechoty Legionów⁴⁷ wystąpił z wnioskiem o nadanie mu Krzyża Walecznych⁴⁸. Także w lutym 1921 r. płk Dąb-Biernacki wystąpił z wnioskiem o wyróżnienie Krzyżem Walecznych po raz drugi płk. Olszynę-Wilczyńskiego. We wniosku tym czytamy: *W styczniu (1920 r. – przyp. W.J.) pułk. Olszyna prowadzi grupę atakującą Dźwińsk. Grupa ta aczkolwiek czterobaonowa ma za*

⁴⁴ K. Babiński, op. cit., s. 45; R. Lewicki, op. cit., s. 28; L. Wyszczelski, *Wojsko Polskie...*, s. 326.

⁴⁵ Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 385; CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 23 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 307/III z 3.01.1920 r.; W. Chocianowicz, op. cit., s. 300.

⁴⁶ S. Pomarański, op. cit., s. 59.

⁴⁷ Stanowisko to objął w 06.1920 r. po płk J. Rómmlu.

⁴⁸ CAW, Akta Personalne Langnera Władysława, 1542+4218+6359, Wniosek na Krzyż Walecznych. W rubryce *dca brygady ppłk Olszyna-Wilczyński* widnieje podpis dowódcy 1 Dywizji Piechoty Legionów płk. Dęba-Biernackiego.

zadanie zaatakować Dźwińsk frontalnie, wykorzystując zamrożoną Dźwinę. Pułk. Olszyna prowadzi osobiście szpicę baonu do ataku, a gdy baon po krótkiej walce zagłębił się w ulice miasta a temsamem jakoby zmalął – ukazał się doborowy oddział komunistyczny, który chciał się za wszelką cenę przebić.

Pułk. Olszyna wówczas bierze ostatni pluton rezerwowy i kierując nim osobiście w walce w ręcz, rozprasza oddział komunistyczny – biorąc masę jeńców i K.M.y. W dalszej walce nie zwracając na bardzo silny ogień nieprz. objeżdża konno linie atakowanej piechoty, kierując ogólnym atakiem i przyczynia się w wielkiej mierze do zajęcia miasta. W mieście wzięto ogromną zdobycz w materiale – pociągi, arsenał itp. Odznaczenie nadano 25 lipca 1921 r.⁴⁹

I Baon 6 Pułku Piechoty Legionów wyruszył 3 stycznia o godz. 21.00 w kierunku Malinówki. Po opanowaniu tej miejscowości oddział ten nawiązał łączność z III Baonem 1 Pułku Piechoty Legionów. Na pomoc walczącym pod Dubnem pododdziałom 4 stycznia o godz. 13.30 ppłk Olszyna-Wilczyński wysłał, zluzowane w Dyneburgu: I Baon 1 Pułku Piechoty Legionów, 4 Kompanię Karabinów Maszynowych i Kompanię Techniczną 1 Pułku Piechoty Legionów pod dowództwem mjr. Dragata. Oficer ten podążał w kierunku Dubna z rozkazem dowódcy Grupy Przełomowej objęcia dowództwa nad III Baonem 1 Pułku Piechoty Legionów i I Baonem 6 Pułku Piechoty Legionów⁵⁰. W połowie pierwszej dekady stycznia dowództwo 1 Brygady Piechoty Legionów przeniosło się do Malinówki, gdzie stanął również I Baon 6 Pułku Piechoty Legionów oraz baon 5 Pułku Piechoty Legionów. Wówczas ppłk Olszyna-Wilczyński mający na uwadze zmęczenie 5 Pułku Piechoty Legionów, nakazał luzowanie go przez 1 Pułk Piechoty Legionów na odcinku od toru kolejowego do miejscowości Wojny włącznie⁵¹. Po wykonaniu tej dyspozycji na lewym skrzydle 1 Brygady Piechoty Legionów znalazły się I i III Baon 1 Pułku Piechoty Legionów, na prawym zaś 5 Pułk Piechoty Legionów z jednym baonem w linii, drugim w odwodzie pułku, trzecim zaś w odwodzie brygady. Po zajęciu pozycji, wsparte ogniem artylerii, pułki przygotowywały się do odparcia bolszewickiego ataku. W dniu 5 stycznia doszło do spotkania żołnierzy z oddziałów Grupy Przełomowej z Łotyszami z Grypy ppłk Jānisa Puriņša⁵².

Ostrzał polskich pozycji bolszewicy rozpoczęli 8 stycznia. Rano tego dnia wymaszerował do Malinówki II Baon 1 Pułku Piechoty Legionów, który pełnił od 4 stycznia służbę garnizonową w Dyneburgu. Pododdział ten liczył wtenczas 13 oficerów, 85 podoficerów, 874 legionistów, 16 karabinów maszynowych i 130 koni. Początkowo miał stanąć w Kokinie i stanowić odwód w dyspozycji ppłk. Olszyna-Wilczyńskiego.

⁴⁹ CAW, AP. Wilczyńskiego-Olszyny J., 994+3521+3791, Wniosek na odznaczenie „KRZYŻEM WALECZNYCH” (tak w dokumencie – przyp. W. J.) po raz drugi; Dz. Personalny MSWojsk. Nr 31 z 16.09.1922 r., s. 679.

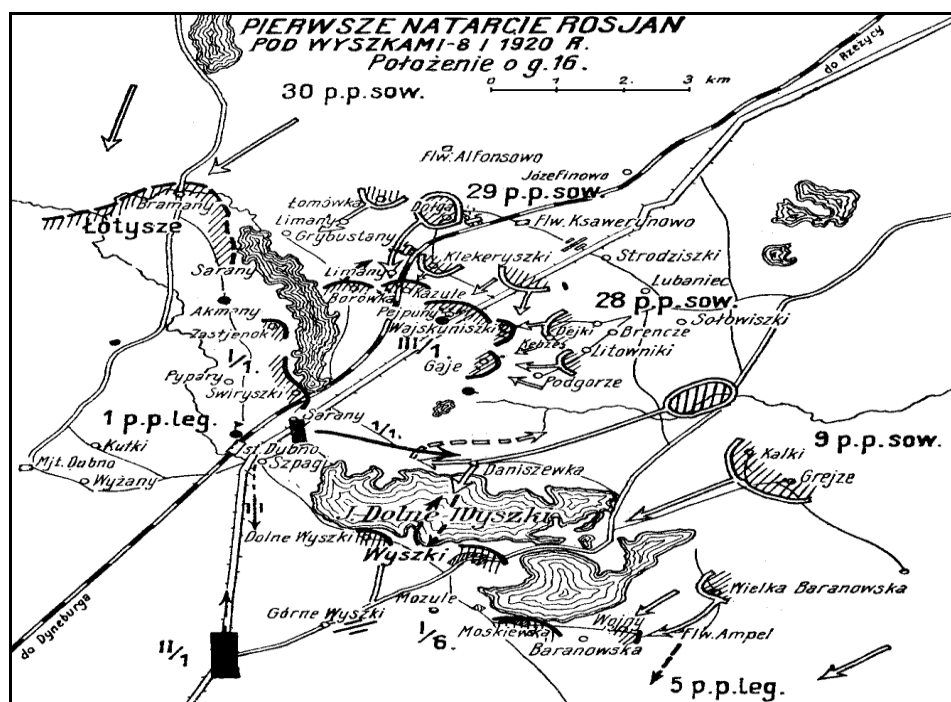
⁵⁰ Czas, nr 7, 1920, s. 3; A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 386.

⁵¹ A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 388.

⁵² P. Łossowski, *Łotwa nasz...*, s. 90; T. Paluszyński, *Walka o...*, s. 320. Autor błędnie podał dowódcę grupy łotewskiej w stopniu płk, na który to J. Puriņš awansował w 1925 r. Vide *Latvijas armijas. Augstākie virsnieki 1918-1940. Biogrāfiska vārdnīca*, pod red. V. Veilands, B. Alksne, Rīga 1998, s. 383. E. Jekabsons, K. Filipow, *Łotysze – kawalerowie Krzyża Virtuti Militari*, [w:] „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, t. 13, Białystok 2000, s. 153. W literaturze przedmiotu stopień tego oficera podaje się także jako płk lejtnant. Warto dodać, że za kampanią polsko – łotewską ppłk Puriņš został odznaczony trzykrotnie Krzyżem Walecznych. Dz. Personalny MSWojsk. Nr 41 z 27.10.1922 r., s. 801.

W wyniku silnych ataków nieprzyjaciela na odcinek 1 Pułku Piechoty Legionów został wysłany na linię frontu i oddany pod rozkazy mjr Dragata. 1 Pułk Piechoty Legionów stracił w tym dniu 1 oficera i 8 szeregowych. Ponadto rannych zostało 67 szeregowych. Warto dodać, że atakujący ponieśli znacznie wyższe straty⁵³.

Rano następnego dnia o godz. 6.00 w siedzibie dowództwa 1 Pułku Piechoty Legionów odbyła się odprawa z udziałem mjr. Władysława Dragata, kpt. Jana Kruszewskiego, kpt. Stanisława Kozickiego oraz kpt. Władysława Langnera. Odprawę prowadził ppłk Olszyna-Wilczyński, który wobec niekorzystnej sytuacji na froncie (...) *proponował, by 1-y p. p. leg. wraz z bataljonem 6-go p. p. leg. wysunął się na linię Ksawerynowo – Strodziszki – Lubaniec – Sołowiszki – Wyszki*⁵⁴. Dowódcy baonów odrzucili jednak sugestie przełożonego, a to z powodu znacznego wysunięcia na wschód pozycji II Baonu 1 Pułku Piechoty Legionów, gdyby 5 Pułk Piechoty Legionów i 3 Dywizja Piechoty Legionów pozostały na zajmowanych pozycjach. Tego dnia do ppłk. Olszyny-Wilczyńskiego dotarł rozkaz gen. Rydza-Śmigłego, odwołujący atak przewidziany na 10 stycznia. Powodem było przemęczenie oddziałów. Wobec tego ppłk Olszyna-Wilczyński otrzymał rozkaz zaproponowania generałowi nowego terminu przeprowadzenia akcji zbrojnej⁵⁵.

Rys. 3. Działania pod Wyszkami w dniu 8.01.1920 r.

Źródło: A. J. Borkiewicz, *op. cit.*, s. 395

W dniu 9 stycznia mjr Dragat przekazał treść, podsłuchanego po południu rozkazu operacyjnego bolszewickiej I Brygady Strzelców 4 Dywizji Strzelców:

⁵³ Czas, nr 12, 1920, s. 3.

⁵⁴ Cyt. za A. J. Borkiewicz, *op. cit.*, s. 398.

⁵⁵ CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 29 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 921/III z 9.01.1920 r.

Polacy stawiają silny opór naszym nacierającym oddziałom. Na froncie powierzonej mi brygady na prawem skrzydle zgromadzili odwody w rejonie miasteczka Wyszki i wsi Moskiewska. Nie zważając na gwałtowne ataki, powtarzane niejednokrotnie w rejonie Nidermujży przez 30-y pułk i przez 28-y w rejonie Kabule – Pejpuny, przeciwnik, pod osłoną wielkiej ilości kulomiotów i ognia artylerji, w dalszym ciągu zajmuje panujące wzgórza we wskazanych punktach.

Ażeby złamać opór przeciwnika, rozkazuję oddziałom mojej brygady przystąpić o świcie dnia 10. I. 20 do rozstrzygającego natarcia i, działając obejściem i oskrzydleniem, wyprzeć Polaków.

W tym celu:

- a) 30-y p. p. zdecydowanym uderzeniem wysunie się na linię Kuklisze – Małe Mazury – Małe Strodziszki – Bołtysze włącznie, nie atakując zupełnie Mijży i Nidermujży, te miejscowości obejść z południa i północy;*
- b) 29 p. p. działając na Wielkie Limany i Grybostany, wyjdzie na linię folwarku Mossejowo – Kutki – Wilki, wydzielając jednocześnie silną grupę uderzeniową dla obejścia i uderzenia na tyły linii nieprzyjacielskiej w Kazulach i Pejpunach;*
- c) 28-y p. p. energicznie natrze na Kabule – Pejpuny – Wajskuniszki od frontu, równocześnie wykona obejście z prawej i lewej strony, współdziałając z frontowym atakiem na wskazane punkty. Po zajęciu wsi Wojny, zająć stację Dubno i wyjść na linię Szpogi i wzgórze 47,7 znajdujące się na północnym skraju stacji Dubno:*
- d) dowództwo brygady wydzieli jeden pluton 4-ej baterji w okolice wsi Stradziszki (przy szosie do Rzeżący), drugi zaś postawi w rejonie wsi Strody, gdzie połączy się z 29-ym p. p. i wspierać go będzie w natarciu*
- e) pociągi pancerne...⁵⁶.*

Z prowadzonego w dalszym ciągu podśluchu otrzymano wiele cennych informacji, w tym o 22.00, że nieprzyjaciel zaplanował rozpoczęcie ataku na godz. 7.00 rano 10 stycznia. W godzinę później ppłk Olszyna-Wilczyński wydał rozkaz L. 248/16 Z., w którym nakazał przygotowanie się pułków do odparcia ataku. Ponadto, odwód 1 Brygady Piechoty Legionów – III Baon 5 Pułku Piechoty Legionów został podciągnięty z Kokina do Płotupia, a artyleria miała zaopatrzyć się w niezbędną ilość amunicji. Atak Rosjan, mimo użycia pociągów pancernych, w wyniku ognia naszej artylerji ciężkiej załamał się, a ok. godz. 17.00 walki zupełnie ucichły. Pięć godzin później ppłk Olszyna-Wilczyński wydał rozkaz L. 249/82, do działań zaczepnych⁵⁷:

- 3) dowództwo grupy gen. Śmigłego-Rydza zarządza na dzień 12 stycznia⁵⁸ osiągnięcie nowej linii zasadniczej: Bramany, folwark Ksawerynowo, Kalki, Zgniły Ruczaj.*

⁵⁶ Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 398-399.

⁵⁷ Ibidem, s. 402-403.

⁵⁸ Prawdopodobnie był to termin podany generałowi przez ppłk. Olszynę-Wilczyńskiego, jako data akcji przewidzianej wcześniej na 10 I 1920 r. Vide CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza, I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 27 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego L. 726/III z 7.01.1920 r.

4. Sposób wykonania:

1-y p. p. leg. dwoma baonami (I i III/1) z 7 i 9/1 p. a. p. i plutonem saperów rusza o godzinie 5 z rejonu Bramany – Grybustany – Akmany i uderza: południową kolumną przez Łomówkę – Alfonsowo – Józefinowo i odcinka Ksawerynowo, Ordówkę i Strodziszki od Północnego wschodu, zwalczając swoją baterją nieprzyjacielską pancerkę, a północna uderza na Kotlary i stację Ruszona, po osiągnięciu której swemi oddziałami czołowemi stara się przy pomocy plutonu saperów odkręcić zwrotnice i ładuje je na zdobytą lorę lub na lotewską pancerkę⁵⁹.

Jednym baonem (II/1) trzyma narazie wysunięty przyczółek, mając do dyspozycji ciężkie baterie, co do których użycia dowództwo pułku porozumie się z II gr. art. i lotewskim pociągiem pancernym. Baon rusza naprzód z chwilą zbliżania się naszej piechoty do toru pod folwarkiem Józefinowo (sygnał białymi rakietami), mając za zadanie osiągnięcie swego nowego odcinka, oczyszczenie z nieprzyjaciela wsi na jego przedpolu i posłanie lotewskiej pancerki aż pod st. Ruszona dla współdziałania z północną kolumną. Pozostałym baonem prawoskrzydłowym (I/6) uderza o godz. 6 na Kalki, osiąga nakazaną linię i oczyszcza jej przedpole.

5-y p. p. leg. wypada ze swej linii obecnej o godzinie 5 m. 30 i osiągnąwszy swój odcinek na nakazanej linii, oczyszcza również jego przedpole.

III bataljon 5-go p. p. leg. jako rezerwa brygady w dotychczasowym rejonie Mostowe Tukiszki (niedaleko wsi Smany – przyp. W. J.). Nowa linja do osiągnięcia: Bramany – folwark Strody, leśniczówka 1 km na północ od Douga – budka kolejowa na północno – wschód od folwarku Ksawerynowo – Ordówka – Lubaniec – Sołowiszki – Łozdy – Kalki – Grejże – Stupiliszki – Ubodziszki – Zgniły Ruczaj.

Linje graniczne: a) sfery działań 1-go i 5-go p. p. leg. Wojny i południowe Grejże. – b) 1-go p. p. leg. i 3-go p. p. lot. Bloki – Kotlary – południowy brzeg jeziora Szelka włącznie dla Łotyszów⁶⁰.

5. Dowództwo 3-go p. p. lot. grupuje koło Braman co najmniej 2 kompanie piechoty i 2 lekkie działa. O godzinie 5 rusza ten oddział równocześnie z grupą wypadową 1-go p. p. leg. ku południowemu brzegowi jeziora Pelec, mając za zadanie osłonę flanki i tyły grupy wypadowej przez oczyszczenie wiosek w tej okolicy. Na Jegoryszki i folwark Feldhof należy wysłać odpowiednio silne oddziały. Przy grupie lotewskiej znajduje się kpt. Kuczyński⁶¹ od 11 b. m. i pozostaje przez cały czas akcji.

Wszystkim baonom operującym polecam przejście w pierwszej fazie nowej nakazanej linii, oczyszczenia sobie przedpól i cofnięcie się na wyżej nakazaną linię w następującym porządku: najpierw jeszcze w ciągu dnia północna kolumna 1-go p. p. leg., po skończeniu swego zadania pod stacją Ruszona, cofa się na lewe skrzydło 1-go p. p. leg.,

⁵⁹ Pancerka ta przybyła na odcinek 1 Brygady Piechoty Legionów do Dubna 9.01.1920 r.

⁶⁰ Oddziały lotewskie zostały podporządkowane gen. Rydzowi-Śmigłemu w dniu 9.01.1920 r.

⁶¹ Zygmunt Jerzy Kuczyński był wówczas oficerem sztabu Grupy gen. Rydza-Śmigłego. W 1919 r. ukończył wojenny kurs Szkoły Sztabu Generalnego, stąd też właściwa nazwa jego stopnia brzmiała kpt. p. d. Szt. Gen. (kapitan przydzielony do Sztabu Generalnego). Vide *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, zebra. i oprac. W. Chocianowicz, Londyn 1969, s. 283, 296; P. Stawecki, *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1997, s. 25, 57; W. K. Cygan, *Oficerowie Legionów...*, t. II, s. 325.

potem grupa łotewska na wysokość z tą grupą – inne baony dopiero przed wieczorem. Lekkie baterje idą z obu baonami wypadowemi, zajmują jeszcze za dnia swe pozycje.

6) Dzień 11 b. m. przeznaczam na przygotowanie. Ranek 12 b. m. na akcję⁶².

Natarcie lewoskrzydłowego 1 Pułku Piechoty Legionów rozpoczęło się rano 12 stycznia o godz. 6.00 w czasie zamieci śnieżnej i przebiegało zgodnie z rozkazem ppłk. Olszyny-Wilczyńskiego. Przed południem na jego ręce trafił meldunek mjr. Dragata spisany o godz. 11.00 we wsi Łomówka. Dowódca pułku meldował, że wzięto jeńców z 29 Pułku Strzelców, a nieprzyjaciel stawiał lekki opór i ostrzeliwując się wycofał się na Kotlary. Ponadto mjr Dragat meldował, że I Baon maszeruje pod Józefinowo, III Baon idzie na Alfonsowo i Kotlary, a przez wieś Strody przechodzi kompania łotewskiego 3 Mitawskiego Pułku Piechoty. Jednocześnie mjr Dragat prosił o podanie sytuacji jego prawego skrzydła, tj. II Baonu 1 Pułku Piechoty Legionów i I Baonu 6 Pułku Piechoty Legionów oraz pytał, czy łotewski pociąg pancerny może jechać na stację Ruszona⁶³.

Działania zbrojne pod Wyszkami oraz Dubnem zakończyły się pełnym sukcesem wojsk polskich i łotewskich⁶⁴. Sukces ten skłonił gen. Rydza-Śmigłego do wydania dyspozycji ppłk. Olszynie-Wilczyńskiemu do dalszego marszu na wschód i zajęcia 13 stycznia odcinka frontu od jeziora Ejsze przez Kolno – Hrebeże – Aniwierny – Puzaniszki – Rybaczki. W dniu 12 stycznia gen. Rydz-Śmigły oddał pod rozkazy ppłk. Olszyny-Wilczyńskiego lewoskrzydłowy 3 Mitawski Pułk Piechoty z Grupy ppłk J. Purińša⁶⁵.

W myśl rozkazu generała, w dniu 12 stycznia o godz. 14.30 ppłk Olszyna-Wilczyński wydał rozkaz l. 251/9 Z, w którym postawił zadania podległym pułkom na dzień następny:

a) przesunięcie 1-go p. p. leg. wraz z bataljonem 6-go p. p. leg. na linję folwarku Sziweryna, wsi Caunie, Kustownia, Ruskule „celem umocnienia jej i utrzymania w ręku nawet w razie silnego naporu wroga” i nawiązanie łączności w okolicy stacji Ruszona z 3-cim p. p. lot., który równocześnie miał opanować rejon Jassmujży: z 1-ym p. p. leg. miały współdziałać dwie baterje artylerji polowej;

b) osiągnięcie przez 5-y p. p. leg. linji: Aniwierny – Rybaczki⁶⁶.

Po realizacji tego rozkazu, w połowie stycznia, wojska podległe ppłk. Olszynie-Wilczyńskiemu stanęły na wyznaczonej linii, przygotowując się do dalszych działań. W czasie tych przygotowań ppłk Olszyna-Wilczyński zorganizował na stacji Ruszona składnicę meldunkową, łączącą go z gen. Rydzem-Śmigłym oraz ppłk. Purińšem. Poza

⁶² Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 402-403.

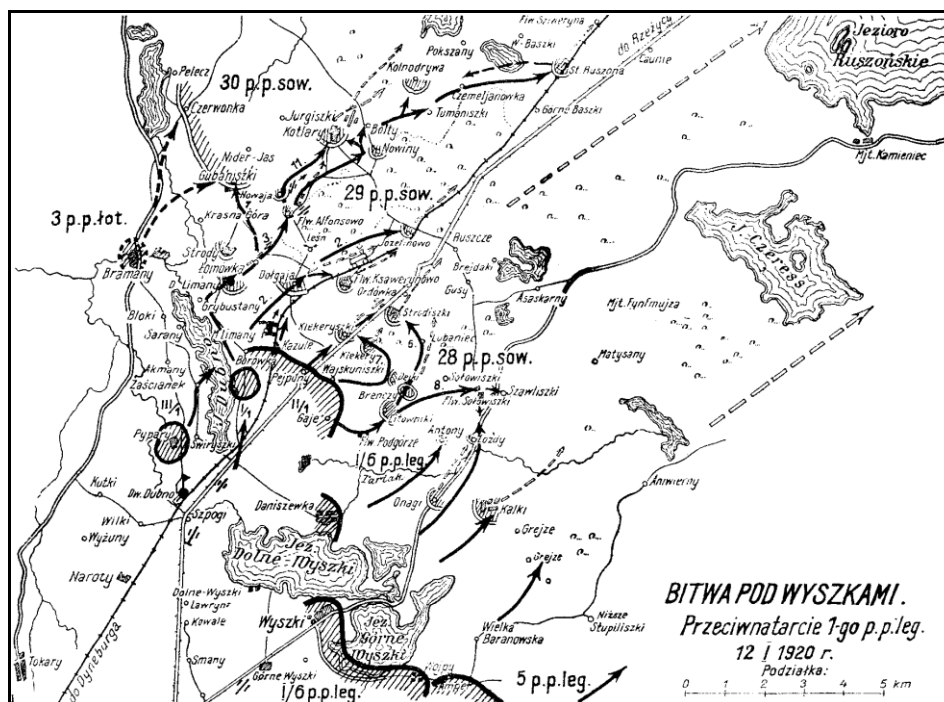
⁶³ Ibidem, s. 407.

⁶⁴ Czas, nr 13, 1920, s. 4.

⁶⁵ W skład Grupy ppłk. Purińša wchodziły: 3 Mitawski Pułk Piechoty, 9 Rzeczycki Pułk Piechoty oraz niemiecka Landwehra, razem 9 baonów, [w:] „Polska Zbrojna”, nr 3/1935, s. 2.

⁶⁶ Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 412.

tą linią telefoniczną łączność między wspomnianymi wyżej dowództwami zapewniali konni 3 Szwadronu 2 Pułku Strzelców Konnych⁶⁷.

Rys. 4. Działania pod Wyszkami w dniu 12.01.1920 r.

Źródło: A. J. Borkiewicz, *op. cit.*, s. 406

Niewykluczone, że jeszcze 13 stycznia ppłk Olszyna-Wilczyński otrzymał od generała rozkaz zawierający wytyczne do dalszych działań Polsko – Łotewskiej Grupy Operacyjnej⁶⁸. W dniu następnym o godz. 20.20 ppłk Olszyna-Wilczyński wydał rozkaz l. 253/72 do dalszych działań zbrojnych:

4. ... 1-y p. p. leg. koncentruje swoje baony na odcinku: folwark Sziweryno – Ruskule i podciąga je tak, aby być wieczorem 15 b. m. gotowym do ruszenia naprzód o świcie 16 b. m. (godzina 6). 5-y p. p. leg. podciąga swe baony w tym samym celu na odcinku Szalniki – Rybaczki.

5. Dzień 16 stycznia r. b. przeznaczam na akcję.

Jako cel do osiągnięcia określam 1-emu p. p. leg., wspieranemu przez lekkie baterie kpt. Hertla⁶⁹, linję: folwark Kostyliny – Duńska – Folwarek włącznie. 5-mu p. p. leg., wspieranemu przez podgrupę artylerji por. Kowalskiego linję: Stanowiszki – Strody – folwark Dubniaki – Kraule – Szerpińska, a w razie słabego oporu nieprzyjaciela i ważniejszych postępów 3-ej dywizji p. leg. linję: Koszkinio – Okra – Rogale – Wasile.

⁶⁷ Dowódca tego pododdział miał zameldować się w dowództwie 1 Brygady Piechoty Legionów do dnia 16.01.1920 r. Vide CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza I. 313.44.1, Dodatek I-szy do Rozkazu Operacyjnego Nr 32 Dowództwa Grupy gen. Śmigłego L. 1505/III z 15.01.1920 r.

⁶⁸ CAW, Grupa Operacyjna gen. Śmigłego-Rydza I. 313.44.1, Rozkaz Operacyjny Nr 32 Dowództwa Grupy gen. ppor. Śmigłego z 13.01.1920 r.

⁶⁹ Kpt. Aleksander Hertel dowodził wówczas III Dyonem 1 Pułku Artylerji Polowej Legionów. Vide W. K. Cygan, *Oficerowie Legionów...*, t. II, s. 113.

Grupa lotewska ppłk. Purina ma osiągnąć Łazarewo, gdzie 1-y p. p. leg. ma z nią nawiązać łączność przez folwark Kostyliny.

Z oddziałami 3-ej dywizji p. leg. ma 5-y p. p. leg. nawiązać łączność w Nowikach.

Granice sfer działania: a) między 1-ym 1 p. p. leg. a grupą ppłk. Purina linja: Rozkosze, północny brzeg jeziora Ruszońskiego, folwark Kostyliny, ten ostatni dla 1-go p. p. leg. włącznie; b) między 1-ym p. p. leg., a 5-ym p. p. leg. linja: Szalniki – Folwark dla 1-go p. p. leg. włącznie; c) między 5-ym p. p. leg. a 3-ą dywizją p. leg. Rybaczki, jeziora Terpla – Birża. Pułki osiągną wyznaczone odcinki możliwie jednym baonem, prowadząc dwa inne w rezerwie, przygotowują się na nich do obrony i ugrupują się do wykonania następnych faz.

Polecam więcej operować k. m. i mniej forsować piechotę.

6. Pancerka lotewska w pierwszej fazie przechodzi do dyspozycji grupy ppłk. Purina.

7. Dowództwo brygady i II grupy artylerji posuwa się w pierwszej fazie drogą Dubno – Górne Baszki – Kustownia – Kodury i staje przed wieczorem w folwarku Kamieniec.

8. Baza materialna na wszystkie trzy fazy dla I brygady p. leg. stacja Ruszona. Kolumna taborowa na saniach, przydzielona do dyspozycji I brygady p. leg. ciągnie z Ruszony za dowództwem brygady i podwozi żywność i amunicję po tej samej drodze⁷⁰.

W dniu 16 stycznia NDWP i Naczelne Dowództwo Wojsk Łotewskich podpisały kolejną umowę o prowadzeniu dalszych działań zbrojnych przeciwko bolszewikom⁷¹. Wieczorem tego dnia pułki Brygadiera zajęły nakazane pozycje, co zakończyło pierwszą fazę akcji. Dzień następny ppłk Olszyna-Wilczyński poświęcił na przygotowanie do drugiego etapu działań. 5 Pułk Piechoty Legionów miał zająć linię folwark Pacholki – Bukomujża – Szabały – Kalwisze – Widziszki – Ruskalewo – Tyrzewo – Wiazienszczyki, zachowując łączność z Łotyszmi na północy i z 3 Dywizją Piechoty Legionów na południu. 1 Pułk Piechoty Legionów winien maszerować za 5 Pułkiem Piechoty Legionów jako odwód 1 Brygady Piechoty Legionów. Jeszcze wieczorem 16 stycznia ppłk Olszyna-Wilczyński zatwierdził plan mjr. Dęba-Biernackiego, który z własnej inicjatywy zamierzał uderzyć nocą z 17 na 18 stycznia na Dagdę. Do osłony jego północnego skrzydła i tyłów ppłk Olszyna-Wilczyński nakazał mjr. Dragatowi wysłać o godz. 6.00 rano 18 stycznia dwie kompanie do Lesińska i Kumolan. Druga faza działań zakończyła się pomyślnie zajęciem przez 5 Pułk Piechoty Legionów miejscowości Słoboda – folwark Andrepol – Marjenpol – Dagda⁷².

W związku z naciskiem dowódcy 1 Dywizji Piechoty Legionów na przyspieszenie rozpoczęcia trzeciej fazy działań, pod koniec drugiej dekady stycznia Podpułkownik przesunął 5 Pułk Piechoty Legionów w rejon Dagdy. Z okolic tej miejscowości wkrótce

⁷⁰ Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 417-418.

⁷¹ *Dokumenty i materiały...*, t. II, s. 537-538. 1920 styczeń 16, Ryga. – Umowa pomiędzy Naczelnym Dowództwem WP a Naczelnym Dowództwem Wojsk Łotewskich o kontynuowaniu wspólnej ofensywy przeciwko Armii Czerwonej; A. Czubiński, op. cit., s. 188.

⁷² *Czas*, nr 21, 1920, s. 4; H. H., *Sytuacja na frontach*, [w:] „Ziemia Brzeska”, nr 2/1920, s. 8.

pułk ten rozpoczął marsz w kierunku m. Sawejki – Lanckorona. Północną granicę działań stanowiła linia jezior Esza i Płyśń, południową zaś Dagda – Sawejki. W rejon jeziora Esza – Bukmujża został skierowany 1 Pułk Piechoty Legionów stanowiący odwód ppłk. Olszyny-Wilczyńskiego. Dowództwo 1 Brygady Piechoty Legionów przeszło do Astaszewa. W wyniku wielkiego przemęczenia oddziałów ppłk Olszyna-Wilczyński wyznaczył na dzień 22 stycznia odpoczynek i przygotowanie do uderzenia. W tym dniu stan bojowy podległego ppłk. Olszynie-Wilczyńskiemu 1 Pułku Piechoty Legionów wraz z przydzielonymi pododdziałami artylerii i 3 Szwadronem 2 Pułku Strzelców Konnych⁷³ wynosił 38 oficerów, 1800 bagnatów, 80 szabel, 56 ciężkich karabinów maszynowych oraz 4 działa francuskie 75 mm⁷⁴.

O godz. 4.00 rano w dzień planowanego ataku, nieprzyjaciel wykonał silne uderzenie na Bukmujżę⁷⁵. Atak został odparty. Od jeńców z 8 i 9 Pułku Strzelców ppłk Olszyna-Wilczyński dowiedział się, że słabe liczące po ok. 120 bagnatów pułki mają być zluzowane przez 94, 95 i 96 Pułki Strzelców 11 Dywizji Strzelców⁷⁶, co wkrótce nastąpiło⁷⁷. W związku z wzmocnieniem przeciwnika Brygadier spodziewał się szybkiego ataku na własne pozycje. Stąd też, na godziny ranne 23 stycznia zarządził atak wyprzedzający obu podległych mu pułków. 1 Pułk Piechoty Legionów miał z odwodu przejść przez odcinek 5 Pułku Piechoty Legionów i osiągnąć Sawejki – Ostrówek – Dubrówka – folwark Ponizowie – Borkujce – Rzecze – Zapale – Małe Byczki – folwark Wajtok. Do dyspozycji mjr. Dragata ppłk Olszyna-Wilczyński oddał od godz. 13.00 dnia 22 stycznia 8 Baterię 1 Pułku Artylerii Polowej Legionów oraz 3 Szwadron 2 Pułku Strzelców Konnych⁷⁸. Po przejściu 1 Pułku Piechoty Legionów mjr. Dragata, 5 Pułk Piechoty Legionów miał ściągnąć do rezerwy dwa baony, tak by utrzymać łączność z 1 Pułkiem Piechoty Legionów i ewentualnie udzielić mu wsparcia. Ponadto pułk mjr. Dęba-Biernackiego miał wyłapywać żołnierzy z rozbitych pododdziałów bolszewickich, pozostających na naszych tyłach oraz stanowić łącznik między frontem a dowództwem 1 Brygady Piechoty Legionów.

Atak rozpoczął się planowo przy silnym mrozie (-30°C). W dniu 25 stycznia podwładni mjr. Dragata po ciężkich walkach zajęli Poliszczyno. Z kolei przeciwnik odpowiedział 25 stycznia nocnym atakiem na Lanckoronę. W wyniku ataku mjr. Dragat w meldunku przesłanym do ppłk. Olszyny-Wilczyńskiego o godz. 3.00 dnia 26 stycznia zanotował: *Proszę o niezwłoczne zluzowanie I i III baonów. Stan ich jest zmniejszony więcej, niż o połowę. Stan I/I p.p.leg. – 236 bagnatów. Oba baony są zupełnie niezdolne do służby. Bolszewicy kontratakują.*

⁷³ Vide też A. Smoliński, op. cit., s. 282 i następne.

⁷⁴ A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 427.

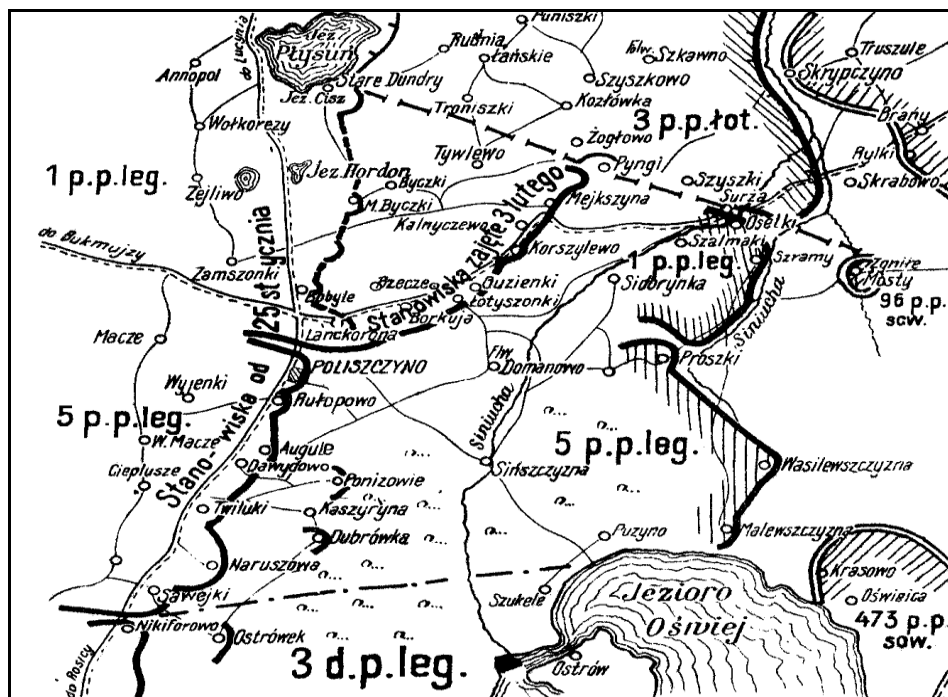
⁷⁵ W dniu 9.01.1920 r. dowódca Frontu Zachodniego Władimir Michałowicz Gittis nakazał 15 Armii przeprowadzić uderzenie w rejonie Dźwińska. Vide Директивы Командования Фронтв Красной Армии (1917 – 1922 гг.). Сборник документов в 4-х томах, т. 2, Москва 1972, s. 172-173. No 157, Приказ командованию 15 Армии о нанесении контрудара противнику в двинском районе No 032/секр, z 9 января 1920 г.

⁷⁶ Dywizja ta wchodziła w skład 15 Armii.

⁷⁷ *Encyklopedia wojskowa...*, t. III, Warszawa 1933, s. 527.

⁷⁸ A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 428.

Baony nie wytrzymują dalszej służby, w razie cofnięcia się zostawimy bolszewikom setki ludzi niezdolnych do marszu. Mam w rezerwie tylko jedną kompanię II baonu, którą wysyłam do Lanckorony. Trzy pozostałe są na lewym północnym skrzydle – niezłuzowane dotychczas przez 5 p.p.leg.⁷⁹

Rys. 5. Stanowiska zajęte przez oddziały gen. Rydza – Śmigłego na przełomie stycznia i lutego 1920 r.

Źródło: A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 457

Po otrzymaniu tego meldunku ppłk Olszyna-Wilczyński nakazał złuzowanie I Baonu 1 Pułku Piechoty Legionów przez II Baon 5 Pułku Piechoty Legionów. Ponadto III Baon 5 Pułku Piechoty Legionów złuzował 5 Kompanię 1 Pułku Piechoty Legionów, która przeszła do Pejczowa jako odwód mjr. Dragata. Mimo wzmocnienia 1 Pułku Piechoty Legionów walki pod Poliszczynem i Lanckoroną trwały jeszcze przez tydzień i zakończyły się wycofaniem nieprzyjaciela. Na podstawie błędnych informacji doniesionych ppłk. Olszynie-Wilczyńskiemu przez oficerów, niebiorących bezpośrednio udziału w boju pod Lanckoroną, Brygadier obarczył odpowiedzialnością za duże straty w czasie ataku w dniu 28 stycznia dowódcę 8 Kompanii z II Baonu kpt. Stanisława Kozickiego. Uczestnik tego starcia, dowódca plutonu por. Władysław Broniewski z 8 Kompanii, z poparciem dowódcy baonu, 30 stycznia skierował do ppłk. Olszyny-Wilczyńskiego meldunek, w którym stanowczo odpierał stawiane zarzuty⁸⁰.

Warto dodać, że pod koniec lutego 1920 r. kpt. Kozicki wystąpił z wnioskiem o awansowanie Broniewskiego do stopnia porucznika. Ppłk Olszyna-Wilczyński, po zapoznaniu się z opinią pełniącego obowiązki dowódcy 1 Pułku Piechoty Legionów

⁷⁹ Cyt. za Ibidem, s. 447.

⁸⁰ W. Broniewski, op. cit., s. 161.

kpt. Kruszewskiego, zapisał: *Jako jeden z najodważniejszych i najlepiej wyszkolonych oficerów w pułku kwalifikuje się bez zastrzeżeń na porucznika*⁸¹.

W dniu 2 lutego Brygadier wydał rozkaz L. 272/5 Z., regulujący pościg za nieprzyjacielem:

1) *Nieprzyjaciel narazie zachowuje się biernie. Przed frontem I brygady p. leg. pozostały 94, 95, 96 i 473 p. p. sow. Stany w rotach po 50 bagnatów najwyżej. Żołnierz zdemoralizowany. Poddawanie się pojedynczych grup żołnierzy. 7, 8, 9 i 157 p.p. odeszły do rezerwy.*

Przed 3 dywizją p. leg. 34, 35, 36, 130, 137 p. p. i znaczne siły jazdy koło jeziora Oświej. Przed grupą łotewską ppłk. Purina – 1 p. strzelców i rozbitki pułków 22, 24 i 31. Dowództwo XV armji w Siebieżu. Bolszewicy oczekują znaczniejszych posiłków (jazdy) z Denikinowskiego frontu. Utrudniać im to będzie jednak brak taboru i służby kolejowej.

2) – 3 *dywizja p. leg. stoi na linii rzeki Zorzanka. I brygada p. leg. na odcinku Sawejki – Stare Tundry. Łot. grupa ppłk. Purina na linii: Annopol – Czerniawskie – Spuchowo – Szkawno – Zaszczuryno – Kastryczyno.*

Zadaniem grupy gen. Rydza Śmigłego jest:

- a) *osiągnięcie linii ostatecznej – Dryssa – Kochanowicze – wschodni brzeg jeziora Oświej – rzeką Siniuchna po jezioro i miejscowość Sinia.*
- b) *Obsadzenie tej linii 3 dyw. p. leg. i łot. grupą ppłk Purina, a wycofanie I brygady p. leg. do rezerwy grupy do Dyneburga.*

*W wykonaniu rozkazu operacyjnego grupy I brygada p. leg. ma z obecnie zajmowanej linii osiągnąć odcinek linii ostatecznej, przechodzący przez miejscowości: Szramy – Proszki – Wasilewszczyzna, wszystkie te miejscowości włącznie. Sferę działania I brygady p. leg. ograniczają: a) od północy – południowy brzeg jeziora Płysuń – Pyngi włącznie – Osetki wyłącznie, od południa – Sawejki włącznie – północny brzeg jeziora Oświej*⁸².

Wobec wycofania się nieprzyjaciela, zaplanowane na 4 lutego działania zbrojne, rozpoczęły się dzień wcześniej. Bierność przeciwnika umożliwiła pod koniec pierwszej dekady lutego pułkom 1 Brygady Piechoty Legionów zajęcie Zgniłych Mostów.

4. ODWRÓT DO DYNEBURGA

Na dzień 8 lutego ppłk Olszyna-Wilczyński zarządził odmarsz w rejon Dagdy zluzowanego przez Łotyszy pułku mjr. Dragata. Dwa dni później pułk ten przemaszerował do Szkieletowa, a w dniach 12-13 lutego wszedł do Dyneburga. Podpułkownik pozostał jeszcze na froncie wraz z 5 Pułkiem Piechoty Legionów do 18 lutego, który został zluzowany przez przybyły 23 Pułk Piechoty z 3 Dywizji Piechoty Legionów. Po zmianie na linii frontu, Podpułkownik wraz z pułkiem mjr. Dęba-Biernackiego odeszli do Dyneburga⁸³. W mieście kwaterował 1 Pułk Piechoty Legionów, zaś 6 Pułk Piechoty

⁸¹ Cyt. za G. Gołębiowski, *Służba wojskowa Władysława Broniewskiego „Orlika” w latach 1918-1921*, [w] „Przegląd Historyczno – Wojskowy”, nr 4/2010, Warszawa 2010, s. 22.

⁸² Cyt. za A. J. Borkiewicz, op. cit., s. 459-460.

⁸³ CAW, AP. Wilczyńskiego-Olszyny J., 994+3521+3791, Karta ewidencyjna. Spisana własnoręcznie przez ppłk Olszyna-Wilczyńskiego. Tu Podpułkownik podał, że do 18.02.1920 r. jako dowódca brygady w wypadzie na Dźwiński; G. Łowczowski, op. cit., s. 111.

Legionów obsadził polsko – litewską linię demarkacyjną. Pod koniec pierwszej dekady lutego, ppłk Olszyna-Wilczyński został przydzielony na etat 5 Pułku Piechoty Legionów⁸⁴.

Kampania oswobodzenia południowej Łotwy spod okupacji bolszewickiej zakończyła się sukcesem. Fakt ten nie tylko zapobiegł utworzeniu radzieckiej republiki łotewskiej, ale także przyczynił się do zachowania niepodległości Litwy.

Na początku lutego 1926 r. prezydent Rzeczypospolitej Polskiej zezwolił Pułkownikowi na przyjęcie i noszenie łotewskiego krzyża Lacplešis (Pogromca Niedźwiedzia)⁸⁵ III kl.⁸⁶ – nr 1907⁸⁷. Był to jeden z 61 krzyży nadanych Polakom, uczestnikom kampanii łotewskiej w 1920 r.⁸⁸

LIEUTENANT COLONEL JÓZEF OLSZYNA-WILCZYŃSKI IN LATVIAN CAMPAIGN (DECEMBER 1919 – FEBRUARY 1920)

Summary

The article introduces Lieutenant Colonel Józef Olszyna-Wilczyński in the Polish and Latvian campaign conducted in winter 1920. Then, this officer commanded 3 Infantry Brigade Legions and at the same time as was Acting Commander of 1 Infantry Brigade Legions and Infantry Division, which belonged to Edward Rydz-Śmigły.

During this campaign Lt. Col. Olszyna-Wilczyński commanded Grupa Przełomowa (the Breakthrough Group), which mainly carried out attacks. On 3 January he conquered Daugavpils. In the first ten days of January Gen. Rydz-Śmigły gave J. Puriņša's Latvian Group under Lt. Col. Olszyna-Wilczyński's command.

For the Polish and Latvian campaign, conducted under very harsh conditions, he was held in high regard by the division commander Gen. Rydz-Śmigły and the commander of the Lithuanian and Belarusian Front Gen. Stanisław Sheptytsky. For conquering Daugavpils, at Stefan Dąb-Biernacki's request, he was decorated second time with the Cross of Valour. At the beginning of February 1926, the President of the Republic of Poland permitted him to accept and wear the Latvian Cross Lacplešis (Bear Slayer) Class III.

Keywords: *Olszyna-Wilczyński Józef, Polish-Soviet War of 1919-1920, Daugavpils, Operation "Winter" of 1920, Latvia*

⁸⁴ Dz. Rozkazów Wojskowych No 98 z 28.12.1919 r. s. 2823 – 2824; CAW, 1 Dywizja Piechoty, I. 313.1.4, Rozkaz dowództwa Grupy gen. Śmigłego Dowództwa 1. Dyw. Leg. L. 178 z 9.02.1920 r.

⁸⁵ Szerzej na temat tego odznaczenia vide L. Marcinkowska, *Ziemie łotewskie w granicach imperium rosyjskiego 1710-1918*, w: *Łotwa wczoraj...*, s. 41.

⁸⁶ Dz. Personalny MSWojsk. Nr 9 z 4.02.1926 r., s. 1.

⁸⁷ Ē. Ē. Priedītis, *Latvijas Apbalvumi un Lāčpelēši*, Rīga 1996, s. 344, (s. 346 fot.).

⁸⁸ J. Surwiło, *O Józefie Piłsudskim w kontekście akcesji Polski i Litwy do Unii Europejskiej*, [w:] *Żar niepodległości. Międzynarodowe aspekty życia i działalności Józefa Piłsudskiego*, red. L. Maliszewski, Lublin 2004, s. 286.